SZEKSZÁRDI MISE

BESZÉLGETŐTÁRS: DRÁNOVITS ISTVÁN

     – *Baka Istvánnak mit jelent ma Szekszárd?*

     – Mindent. Egy könyvem fülszövegén is megírtam, hogy Szegeden lakom, de Szekszárdon élek. Nagyon komolyan gondoltam ezt. Talán azért, mert a Szegeden való meghonosodásom nem sikerült igazán. Nagyon sok oka van ennek. Bennem mindig is élt nosztalgia a szülővárosom iránt, ahol bizonyára ugyanolyan rosszul éreztem volna magam, ha ott maradok. Természetes dolgok ezek, nem is a jelenéhez kötődöm a városnak, hanem a múltjához, vagy mondjuk úgy, a félmúltjához, a hatvanas évekhez, amikor kamasz voltam. Nem volt számomra éden a gyerekkor. Megalázott, gyámoltalan gyerek voltam. Nagyon rossz iskolába is jártam. Nehogy megsértődjenek a tanáraim, nem ők tehettek róla: az idők tehettek róla. 1958–61-ig, amikor felsőtagozatos voltam, elég szigorú idők jártak. De a középiskolai évek, a gimnázium, az akkori barátságok, és a város akkori képe, egy ideális kisváros képe – ez az alapvető élményem. A szőlők még benyomultak a házak közé, a dombok még nem voltak telepítve otromba lakótelepekkel, de csicsás villákkal sem. A város szegényes volt, és nem sok nyomát viselte a ’45 utáni változásoknak. Alig egy-két Sztálin-barokk épülete van. Azok is a szerényebb, a szegényesebb fajtából. Bár nem ismertem a régmúlt időket, s fogalmam sem volt arról a kultúráról, amit ezek jelentettek, húsz évvel később, Mészöly Miklós novelláiból értettem meg, hogy milyen volt a régi Szekszárd. És persze a *Halálfiai*ból, Babits könyvéből. De mégis benne éltem; a díszletek még megvoltak, bár az előadás már véget ért. És ezek a díszletek alapvető élményeim lettek.

     – *Említetted Babits Mihályt, Mészöly Miklóst. Mint alkotó írónak, költőnek, az elődök – bár Mészöly Miklós tulajdonképpen kortársad – jelentenek-e számodra valamit?*

     – Amikor én eszmélkedtem, akkor Babits Mihálynak nagyon rossz híre volt. És szégyellem magam, mert kicsit hittem is ebben, igaz, hogy erősen befolyásolt elfogultságom József Attila iránt. Bár ez a József Attila és Babits közötti ellentét – amit a sztálinista irodalompolitika túlfokozott –, erősen befolyásolt abban, hogy ne szeressem meg Babitsot.

Szégyenlem bevallani, még a Babits-házba is, ami sokáig nem volt nyitva, csak 1974-ben mentem el. És nagyon későn értékeltem át saját naiv, ostoba Babits-képemet. Természetesen ma ugyanolyannak látom, mint mások. Nagyon tisztelem, nagyra tartom, de életem legfogékonyabb éveiben nem hatott rám. Nem tudom, hogy sajnáljam-e ezt a hiányt. Azt hiszem, sajnálnom kellene. De nem hatott rám, sem a verseimre… Hogy a prózámra nem hatott, abban már nem vagyok olyan biztos. Mert a *Halálfiai*t egyetemista koromban nagyon lelkesen olvastam. Ez a hatás azonban nem tudatosult bennem. Mészöly Miklóst hadd tekintsem elődömnek, hiszen nemzedékkel idősebb nálam. Nagyon későn, csak a ’80-as évek elején jutottam el hozzá. Ritkán is találkoztam vele. Különben sem voltam soha az, aki a nagyokat kereste. Mészöly műveit akkor kezdtem olvasni. Olvastam már addig is, de nem elég rendszeresen, és nem elég alaposan, míg a magam *Szekszárdi misé*jét, Szekszárd melletti hitvallásomat le nem tettem. Akkor kezdett el érdekelni Szekszárd múltjának a többi része. Egyébként ő is a ’80-as években kezdte megírni Szekszárdot. Bizonyára te is emlékszel a *Megbocsátás* című kisregényére, ami a régi *Mozgó Világ* utolsó számában jelent meg. Óriási hatást tett rám. Ismertem a helyszíneit. Még tisztáztam is vele azt a famanzárdos házat a Fürdőház utcából. Tőlem tudta meg, hogy ott valóban egy bírósági írnok lakott. Ő csak kitalálta. Ez ugyanaz, mint Márquez, aki a *Száz év magány*ban leír egy vitorlás hajót, amit az őserdőben találnak meg. Pár évvel a regény megjelenése után a kolumbiai őserdőben találtak is egy ilyen hajót. Nagy hatást tett rám Mészölynek minden műve, amikor végre eljutottam hozzá. Nekem abban, hogy Mészölyt – akit nagyon száraznak éreztem – megszeressem, sokat segített a saját szekszárdiságomra való ráébredés. Az, hogy megkeressek mindent, ami ehhez a városhoz tartozik. Mészöly talán a legszebb műveit írta meg Szekszárd ihletésével. Persze nem pusztán Szekszárdról, mert az irodalomban a helyszínek mindig spiritualizálódnak. Ahogyan a *Halálfiai*ban is. Szekszárd, Pécs egyben magyar kisváros is.

     – *Kézenfekvő a kérdés: magyar kisváros-kultúra, a hagyományok és ezek megjelenése egy életműben. Említetted Szekszárd kultúráját, és egyáltalán az európai kisvárosok kultúráját. Milyen hatással volt, van-e rád, tudatosan jelenik-e meg nálad ez a kérdés? Gondolok itt arra, hogy egy ezeréves hagyomány, egyfajta kultúra óhatatlanul átsugárzik, és nemcsak műveken és alkotókon keresztül, hanem egy népesség viszi ezt tovább. Mi erről a véleményed?*

     – Nem is véleményem, inkább érzéseim vannak erről. Az én helyzetem elég nehéz e tekintetben, ugyanis a magyar kisvárosok kultúráját is elsősorban a középosztály képviselte. Amihez Mészöly családja tartozott például, vagy Babitsé. Az én családom nem. Apai és anyai nagyapám iparos volt, az egyik kőműves, a másik asztalos, az egyik szekszárdi, a másik tolnai, az egyik magyar minden vonatkozásban, a másik szláv. Sváb nem is volt a családban, az egyik dédnagyanya volt csupán osztrák. Számomra nem jelentett a középosztály kultúrája, mentalitása példát. Sőt kamaszkoromban, amikor hangversenyekre jártam, és ott kopott kabátjukban és háború előtti prémjeikben megjelentek a középosztálybeli hölgyek és urak, én kissé mulatságosnak éreztem őket. Ma már szégyenlem magam ezért. Lenéztem a konzervativizmusukat, ami persze ugyanakkor hagyományőrzés is volt. Erre rá kellett döbbennem. Én az atmoszféráját éreztem a kisvárosnak. És talán mégis mélyebb élmény volt ez a középosztályos atmoszféra, a vármegyeháza hangversenyterme, Szekszárd belvárosának kínosan rendben tartott házai. Szekszárd mezőváros volt, de ez a paraszti arca nem jelent meg igazán számomra. Mert a családom már nem paraszti volt. Apám sem volt az. Katona volt a háború alatt, aztán rendőr. A nagyapáim, mondtam, iparosok voltak. Ennek a középosztálybeli kultúrának a peremére is alig kerültek el. Nem bánom, én büszke vagyok a plebejus származásomra, de egyrészt nem érhettek azok a hatások, amik a népből jötteket érintik, és nem érhettek azok a hatások sem, amik az értelmiségieket, a régi középosztálybelieket. Én mindig köztes helyzetben voltam, és nagyon nehezen tájékozódtam. Egyszerre rajongtam Majakovszkijért és Rilkéért, ami furcsa dolog. Később persze választanom kellett, és természetesen Rilkét választottam. De ez jellemezte az én felemás helyzetemet. És nemcsak az enyémet, hanem azt hiszem, nagyon sokakét, akik akkoriban nőttek fel, amikor én.

     – *A család, a közösség, ami nevelt, milyen értékrendet tudott átadni Neked, ha átadott egyáltalán?*

     – A munka becsületét adták át. Nagyapáim is, a szüleim is. Mindenféle munkának a becsületét. Nem tudok erről többet mondani.

     – *Egy tanárunk a főiskolán, Ungvári Tamás, azt mondta, hogy Magyarországon kitüntetést kapni lehet. És ezzel ő – azt hiszem – elég egyértelműen arra célzott, hogy ez a társadalom, amit kelet-európai vagy szocialista társadalomnak neveznek ma sokan, talán a legnagyobb hibáját azzal követte el, vagy tragédiáját azzal okozta, hogy a kialakult, a kultúrában*

hagyományozódott értékrendeket széttörte. És a mai életünk, a mai valóság erre nagyon sok példát szolgáltat. Mi erről a véleményed?

     – Teljesen egyetértek. Az én zavarodottságomat és nehéz tájékozódásomat ez is okozta. Valóban, amikor felnőttem, akkor azt kellett látnom, hogy nincsen becsülete a munkának. Most már tudom, hogy a munka becsületét a szüleimtől és a nagyszüleimtől mint hagyományt örököltem. De kamaszkoromban azt hittem, hogy ez a szocialista társadalomnak az erkölcse. Tévesen hittem, sajnos. Az az igazság, hogy az ember sok mindenben hisz fiatal korában. Ugyanolyan naivan, mint egy vallásban, egy társadalmi ideológiának a tételeiben. Én komolyan vettem a közösséget, komolyan vettem az egyenlőséget. Sőt, még a szabadságot is, bár arról fogalmam sem lehetett, hiszen sohasem éltem szabadságban. És az első nyomasztó élményem az egyenlőség hiánya volt, amikor rádöbbentem húszéves koromban, hogy szó sincs egyenlőségről. És akkor egyre inkább következett a szabadság hiánya. Ez a hiány is lett az én erkölcsöm, amennyiben van erkölcsöm. Van, persze hogy van. Nem akarom magamat rosszabbnak mutatni, mint amilyen vagyok. De ha most lebontjuk az ideológiai hülyeségeket, meg egyáltalán minden ideológiát, akkor amit a családomtól, környezetemtől örököltem, az az, hogy az embernek a munkáját el kell végeznie. És én úgy érzem, hogy elvégzem. Ha kevés munkám van, a keveset, ha sok munkám van, a sokat. Egy teljesen triviális példát hadd mondjak. Még soha nem adtam le későn fordítást. Mindig mindent határidőre megcsináltam. Ami nagyon ritka a magyar irodalmi életben. Ezzel még csodálkozást is keltettem, mert igazából sehol sincs már meg a szótartásnak, a határidő betartásának a becsülete.

     – *Milyen érzés, hogy megkaptad a József Attila-díjat?*

     – Nehéz erről beszélnem, mert emögött is sebek vannak. Engem először József Attila-díjra 1977-ben javasoltak, még ’76-ban, az első kötetemre. Nagy László és Kormos István voltak a javaslattevők. Akkor nem kaphattam meg a díjat. Fájt is, de értettem is. Akkor valami botrány volt a verseim körül. De a második kötetemet is javasolta ugyanaz az Írószövetség, és aztán a harmadik kötetemet is kétszer, háromszor. Azt hiszem, ez a hatodik javaslat, amire végre befutottam. Ilyenkor az ember már elégtételt sem érez, az öröm is megkopik. És közben ennek az erkölcsi értéke a társadalom szemében is megkopott. Az én szememben sohasem volt igazán jelentősége, mert azt éreztem, hogy nem az a fontos, kinek milyen címei vannak. A József Attila-díj bárói cím,

lássuk be. Aztán jön a grófi, a Kossuth-díj, meg a hercegi díj, azt már nem is tudom, micsoda. Nem ez az érték, hanem az, amit az ember letesz az asztalra, meg hogy annak van-e visszhangja. Igaz, hogy visszhangban sem volt sokban részem. De mégsem mondom, hogy nem örülök neki. Örülök annak, hogy nem Aczél György kezéből, illetve nem az ő képviseletének a kezéből kellett átvennem. Hogy annak a kultúrpolitikának a képviselői nemcsak az én nevemet húzták ki, hanem nálam nagyobb neveket is, Mészöly Miklósét például. Hogy *nem* azoktól kellett megkapnom, és hogy az Írószövetség javasolt ezúttal is. Erre büszke vagyok. De ugyanilyen büszke voltam, vagy még talán büszkébb is a Graves-díjra, ami valóban csak szakmai díj, és amibe a hatalomnak nincsen beleszólása. És őszintén mondom, nem udvarolni akarok Szekszárdnak, legalább ennyire örültem a Babits-emlékplakettnek is, amit ’86-ban kaptam meg.

     – *Noha nem szeretnék származásodnál és Szekszárdnál leragadni, de azt mindenképpen megkérdezném, hogy egy plebejus-származék a mai irodalmi életben hova sorolja magát, ha egyáltalán elfogad valamilyen címkét bárkitől is?*

     – Mondjál címkéket!

     – *Hát urbánus, vagy népi indíttatású…*

     – Mondhatjuk azt, hogy mivel származásom népi, akkor én népi volnék. De nem vagyok az. Népies meg semmiképpen. Urbánus sem vagyok. Nemzeti vagyok. Ez talán – úgy érzem –, hogy mind a kettőt magába foglalja. Talán mentalitásban is, meg hagyományokban is. Már amennyire nekem hagyományaim voltak. Hiszen nekem azokat meg kellett keresnem. Én nem kaphattam készen semmit. A szüleimnek is el kellett felejteniük a saját hagyományaikat ahhoz, hogy megmaradjanak, hogy életben maradjanak, hogy dolgozhassanak. Ezek voltak az ötvenes és hatvanas évek. Nekem a hagyományokat tehát meg kellett keresnem. Szellemi hagyományokat – könyvekből. Ami nekem hagyomány, az szinte mind könyv. És ami mentalitásbeli hagyomány, az meg, azt hiszem, öröklődött. Mert ugyanezzel a kulturális érdeklődéssel én lehettem volna bármi. Nem vagyok tehát sem népi, sem urbánus. Ezt egyszer már Szegeden is elmondtam egy nagyon provokatív kérdezőnek, aki mindenáron népiesnek akart beállítani a maga urbánus magasságából. Én akkor azt mondtam, hogy plebejus vagyok, most azt mondanám, hogy nemzeti-urbánus. Vagyis mindkettő. És nézd, nem véletlen, hogy engem a *Hitel* is szívesen közöl, és

az *Újhold-Évkönyv*ben is szerepelek. Bár Csoóri Sándor is szerepel az utóbbiban. Úgy érzem, hogy ma már csak a gyenge, akár ellenzéki, akár hatalmi politika felé kacsintgatók használják ezeket a kategóriákat.

     – *Mennyire élsz benne, ha egyáltalán van ilyen, a magyar irodalmi közéletben?*

     – A közéletben nem akarok benne élni. Nem vagyok alkalmas arra, hogy gyűléseken szónokoljak. A költő írjon, és ne az agórára menjen hordószónoknak. Ha alkalmas lennék rá, akkor bizonyára megtenném. De nem vagyok rá alkalmas. Ennek ellenére nagyon tisztelem Csoóri Sándort, és nagyon tisztelem Tamás Gáspár Miklóst is, hogy ne csak népit említsek. Ezt a szerepet, mivel nem tudnám tisztességesen ellátni, jobb, ha nem vállalom, jobb, ha csak írok. Nem meghátrálás ez, mert azokban az időkben, amikor nem volt szabad bizonyos dolgokat leírni, én leírtam azokat. De nem mert politizálni akartam, hanem mert a létélményeim voltak. Továbbra is csak így akarok írni. Most kevésbé politikusan, mert politizálnak végre az újságok is. Volt időszak, amikor csak a költészet politizálhatott. Akkor a költőnek ez erkölcsi kötelessége volt. Én olyan létélmény-lírát szeretnék művelni, mint Pilinszky János. Csak az én létélményeim nem olyan magasak, mint az övéi, igaz, más a kiterjedésük. A mélységük nem akkorák, de a kiterjedésük talán nagyobbak.

     – *Ha megjelenik egy műved, publikálsz egy folyóiratban, kinek a figyelme fontos számodra? Meghatározható-e ez így, ha már beszéltünk itt az értékekről és a kitüntetések viszonylagosságáról? Gondolom vannak, akiknek a figyelme fontos a számodra?*

     – Szegeden Ilia Mihály nevét említhetném, aki számomra abszolút mérce. De minden barátom figyelme nagyon fontos. Még akkor is, ha időnként barátságok megszűnnek, ízlések változnak. Minden figyelem fontos. Annak nem örülnék, hogyha efehérpálul dicsérnék meg a műveimet. Erre soha nem került sor, inkább az ellenszenvet tapasztaltam, ha nem is mindig írott formában. De az a legfontosabb, hogy szakmailag tisztességesnek érezzem azt, amit csinálok. Minden itt kezdődik. És minden csak ezután jön. Az embernek először is a mesterségét kell a tőle telhető legmagasabb fokon gyakorolni. Ez pedig a többieknek ne jelentsen politikai szenzációt. Attól mindig is visszariadtam, amikor akaratom ellenére bizonyos verseimet betiltották. Vagy amikor például a *Székelyek* vagy a *Fegyverletétel* című versem miatt betiltottak egy rádióműsort.

De nem is amiatt tiltották be, hanem egy mellette megjelent versem miatt, aminek az volt a címe, hogy *Végvári dal,* ’76-ban. És mert volt benne két sor, hogy „annak oltalmazzuk, ki tőlünk elhódította”. Emiatt egy rádióműsort betiltottak, és az első könyvemet kegyetlenül megcenzúrázták. De engem ez teljesen váratlanul és naivan ért, mert nem is biztos, hogy arra gondoltam, amire azok, amire a cenzúra. Valamilyen fokon igen. Ők ugyanis szovjet-ellenséget láttak benne, én inkább a kiszolgálóikra gondoltam. De én nem vágytam soha politikai szenzációkra, én mindig verseket akartam írni. Semmi többet.

     – *Mesterség, írás. Prózaíróként, költőként, műfordítóként dolgozol. Hogy férnek meg benned? Melyik a kedvesebb, hol, mikor, melyik a fontosabb?*

     – Prózát csak harmincéves koromban mertem először írni. Nem is tudom, hogy miért. Talán nem azért, mert addig nem éreztem elég élettapasztalatot, hiszen a prózai kísérleteim – még ma is annak tekintem őket – nem az élettapasztalataimat összegezik. Ezekben egy külön világot igyekszem teremteni. Hanem harmincéves koromban – elég sötét évek voltak, számomra különösen, mert akkor még nyomorogtam is – egyszer csak azt éreztem, hogy nem tudok verset írni. Ugyanakkor el akartam mondani ezt az egész sivárságot, leszorítottságot, kietlenséget, ami körülöttem van. De versben nem megy, mert már elmondtam egyszer, vagy nagyon sokszor, és még nem találtam meg azt, ahogyan ezt az élményemet el tudnám mélyíteni. Akkor írtam első kis novellámat, *A város és az idegen*t, ami *Transzcendens etűd* címmel jelent meg a *Szekszárdi mise* című könyvben. Azért *Transzcendens etűd* a címe, mert valóban a transzcendencia játszik szerepet benne, a másvilágiság. Másrészt ez már tiszteletadás volt Liszt Ferencnek, aki egy következő művemnek, a *Szekszárdi mise*nek lett az egyik hőse. Ebben az előbbi elvont, allegorikus történetben tulajdonképpen a csodákra képes magyar értelmiség lehetetlen helyzetét próbáltam valamilyen formában megírni. Hogy kis csodákat végrehajt, aztán el kell pusztulnia, mert a hatalom erősebb. A dr. Bártfayak, akik ott ülnek a vármegyeházán, a pártbizottságban vagy a tanácson, ezek erősebbek. És ellenük a csoda sem segít, mert övék minden. És bár szegedi élményeimet és nyomorúságomat akartam megírni ebben a kis novellában, amit ha lenne egy válogatott novellakötetem, oda ma már föl se vennék, mégis Szekszárdon játszódik, és akkor döbbentem rá, hogy hiszen nekem minden ott játszódik. Az egész életem oda fűződik, a legfontosabb élmények, a kamaszkorom élményei – és

ezek között nagyon fontos szerepe van egy reménytelen, dantei vagy petrarkai szerelemnek, ami egész életemet áthatja, bár azóta elég sok beteljesült szerelemben volt már részem. Hogy Szekszárd lehet csak a helyszín. És akkor kezdtem el gondolkodni azon, ha versben ezt a helyszínt nem tudom megírni, mert a verseim soha nem játszódtak városban, nem, ma sem, nem is tudnék városi verset írni, akkor írjam meg prózában. És ezután jött a *Vasárnap délután,* ami egy kamaszról szól, ezután jött a *Szekszárdi mise,* ami a kisvárosi embernek a lelki habitusát próbálta valamilyen módon megrajzolni. Magamat írtam meg Séner Jánosban, de magamat írtam meg Liszt Ferencben is, mert lényemnek ez a kettőssége megvolt. A leszorítottság – és ugyanakkor az, hogy több vagyok a környezetemnél. Nem mindenkinél, természetesen, mert a környezetembe olyan emberek is tartoznak, akiket csodálok. Mindenesetre azt írom meg prózában, amit versben nem, versben pedig azt, amit prózában nem lehet. De azért a vers az igazi, ezt magam is tudom. Ugyanakkor jobban szeretem a prózáimat, mert prózában tehetséges műkedvelőnek tartom magam, versben viszont, legyen ez szerénytelenség, profinak.

     – *És a műfordítások?*

     – Azt sajnálom, hogy legnehezebb éveimben, amikor a műfordítás anyagi segítséget jelentett volna, nem voltam elég erőszakos ahhoz, hogy mint műfordító megjelenjek a szakmában. Ma, öt év alatt sikerült elérnem, hogy elég foglalkoztatott vagyok, és szinte minden második megbízásomat már magam ajánlom. Brodszkijra is magam jelentkeztem. Tarkovszkijt vagy Viktor Szosznorát rajtam kívül nem fordított más. Amire most készülök, arra is elsőként jelentkeztem, de ez nem az én tájékozottságomat igazolja. Ebben segítőtársaim is vannak, Szőke Katalin például, a szegedi egyetem orosz tanszékéről. De azért az sem véletlen, hogy a sok ajánlatból mi az, amit kiválasztok. A műfordítás után a mesterség gyakorlásáról. Amikor nem lehet verset írni, akkor „műfordítani” kell. Nemcsak a pénz miatt, azért is egyébként, mert jóval több pénzt kerestem az elmúlt években műfordítással, mint verssel. Hiszen míg megírok évente száz, maximum kétszáz sornyi verset, addig csak az elmúlt hónapban ezerötszáz sort fordítottam – és kötött formájú verset, ami nem ugyanaz, mintha az ember bármit fordítana. Olyan ez a mesterség, mint a zeneszerzőség. Mondtam is nemegyszer: nagy példaképem, Gustav Mahler egész életében vezényelt, és amikor Beethovent vezényelt, Beethoven volt, amikor Wagnert vezényelt, akkor Wagner volt, amikor Brahmsot vezényelt, Brahms volt.

És aztán hazament, hogy befejezze az új szimfóniáját – és akkor Mahler volt. Ilyen akarok lenni műfordítónak is.

     – *A kiválasztandó anyag milyen szempontok szerint kerül a műfordítói asztalodra?*

     – Van, amit kapok, hogy fordítsam le. Most is van ilyen, egy lett költő. Sajnos, orosz nyersfordításból kell fordítanom, mert nem tudok lettül. De nem egy erős anyag. Megvallom őszintén, ezt pénzért csinálom. Brodszkijt nem azért, mert Nobel-díjat kapott, Brodszkijt ismertem már ’71-ben, amikor kint tanultam Leningrádban. Szamizdatban olvastam azt a versét, amelyiket most végre, tizenöt év után lefordíthattam. Akkor is szerettem volna lefordítani, csak reménytelennek éreztem, és nem is tudtam volna még jól megcsinálni. Tehát vagy megbízzák az embert a fordítással, vagy maga választ. Az lenne a jó, hogyha mindent magam választhatnék. De el kell munkákat fogadni, és ez megint az én plebejus őseimnek a kötelességtudata. Munkát vissza nem utasítok, ha csak egy kis értelmet is látok benne. Természetesen amit eddig sem csináltam, ezután sem csinálnék, nem fordítanék olyan költőt, akinek a nézeteivel nem értek egyet. Nem fordítanék Jevtusenkót, mert hiába ő most a glasznoszty nagy bajnoka, azért a Brezsnyev-kor haszonélvezőjének tartom. Lefordítottam Viszockijt, bár őt nem szeretem, egyszerűen idegen tőlem a személyisége, de nem éreztem erkölcstelennek a fordítását, hiszen szemben állt mindennel. Sok mindenkit nem fordítanék és sok mindenkit fordítanék. De igazából azt szeretem, ha olyan költőket fordíthatok, mint Joszif Brodszkij, vagy mint Viktor Szosznora, aki emberileg ugyan nem áll közel hozzám, de költőként a nyelv iránti szeretetében, vagy a történelem iránti érdeklődésében sok közös vonást találok. Vagy mint Arszenyij Tarkovszkij, Andrej Tarkovszkij rendezőnek az apja, aki legalább akkora költő, mint a fia, és aki azokban a borzasztó nehéz időkben – először sztálini, aztán hruscsovi (azok sem voltak könnyűek), aztán a brezsnyevi időkben –, mindig ugyanazt az értelmiségi tartást képviselte. Ugyanazt az emelkedettséget, parnasszizmust, hogy egy múlt századi szót használjak, mert az igazán közel áll hozzám.

     – *Említetted Gustav Mahlert mint példaképet. Van-e más példaképed is?*

     – Mahlert példaképként említeni nagy bátorság volt, mert a zenéhez egyáltalán nem értek. Nagy zenehallgató vagyok, most

közelíti meg az ezret a lemezgyűjteményem, ami a megélhetéshez viszonyítva elég nagy dolog, több pénzt is költök lemezre, mint könyvre. Hogy miért példaképem ő? A mesterség fölényes ismerete okán, ez az egyik, a másik pedig az, hogy a korát tökéletesen kifejezte. Ezt nehéz megfogni, erről különben sem lehet beszélni. A harmadik pedig az, hogy mindig egy volt és mindig sokszínű. Mindig minden műve egységes és azon belül rettenetesen gazdag. Ez számomra nagyon nagy példa. Költői példaképeim? Nagyon nehéz abban a műfajban példaképeket találni, amit magunk is művelünk, mert akkor vagy többnek érezzük magunkat, vagy sokkal kevesebbnek. Nem szeretnék ebbe a csapdába esni, és nem szeretnék senkit sem úgy követni, hogy utánzom. Ezen már túl is vagyok régen, hogy bárkit is utánozzak. Kamaszkoromban, amikor ez természetes volt, akkor utánoztam Radnótit, utánoztam József Attilát, utánoztam Rilkét. Mindenkit utánoztam, öntudatlanul, azt hittem, eredeti dolgokat írok. És jól tettem, hogy utánoztam, mert megtanultam vele a mesterséget. Ma már úgy érzem, hogy nem utánzok, sőt, talán már húsz éve nem utánzok – ez most nagyképű kijelentés, mert húsz éve még csak huszonegy éves voltam, de akkor már megjelent bennem az eredetiségnek az az igénye, ami nem tagadja meg, hogy amit tanultam, fölhasználjam. Azóta is szeretnék tanulni. Kiktől tanultam? Kamaszkoromban nagyon sokaktól. A legnagyobb élmény, bár kései, tizenhét éves koromból – akkor késeinek éreztem – József Attila, természetesen. És persze Rilke. García Lorca és Jeszenyin, akiket fordításokból ismertem. Jeszenyint ismerem azóta eredetiben is, de azért bennem magyarul él, ahogyan mások lefordították. Soha nem voltam olyan szentségtörő, hogy magam is lefordítsam, mert úgy éreztem, ezzel lerombolnám a bálványképemet, mert bennem az a Jeszenyin él, akit főleg Rab Zsuzsa megteremtett. Nem akarok hozzá nyúlni. Olyanokat akarok fordítani – mindig is olyanokat fordítottam –, akikhez még más nem nyúlt, aki az enyém. Biztos a nőkkel is így lennék, vagy így is vagyok. Azóta milyen hatások értek? Húszéves korom óta költészetben nagyon kevés hatás ért. De nem azért, mert eltompultam a hatások iránt, hanem mert nagyon fontos volt számomra az, amire én magam rátaláltam, a metaforáknak a használatára, hogy ennek útját megtaláljam és ezt valahogy tovább vigyem. És bár nagyon tisztelem Nagy Lászlót – akit eleinte nem szerettem, akinek később pedig sohasem tudtam kifejezni az iránta való tiszteletemet –, úgy érzem, azért nem hatott rám, mert más utat választottam. Lehet, hogy rossz utat. Vagy rettenetesen tiszteltem Pilinszkyt, de soha nem vettem a bátorságot, hogy megkeressem őt. Pedig hány dilettáns járt a nyakára. Az ő jelentőségét, a rám tett hatását is akkor éreztem meg, amikor már nem volt köztünk. De soha nem voltam senkinek a talpnyalója, és ennek azért

örülök. Bár így elmulasztottam, hogy halljam a nagyokat személyesen, ők mit mondanak. De hát ez a fontos? Nem. Az a fontos, hogy mit írjak. Mindig is ez a fontosabb. Ma már tudom, hogy csodálatos volt, amit Nagy László csinált, bár eleinte ellenkeztem a hatása ellen, hogy nem ezt kell csinálni, hogy ennél szigorúbban, ennél összefogottabban, és örülök, hogy nem lettem a tanítványa. Mert a tanítványai, akik valóban a tanítványai voltak, és nem tagadták meg, azok nagyon mélyen maradtak, mert nem lehet újra csinálni azt, amit ő csinált. Nem lehet indulatokkal összekötni a metaforákat. És ő ezt tette. Neki egyedül sikerült, mint ahogy Adynak egyedül sikerült valami olyasmit megcsinálni az indulataival, amiből mindenki más dilettáns lett volna. Pilinszky hatása más, csak én arra az erkölcsi magaslatra soha nem jutottam el, amelyre ő. Szégyenlem magam, de így van. Én köznapi ember vagyok ezekben a dolgokban. Viszont Pilinszkytől – most olvastam róla, hogy nem volt jó műfordító, nem volt formaművész: tényleg nem volt az – mégis a forma tiszteletét tanultam. Azt, hogy minél szigorúbban, minél zártabban kell elmondani, amit egyáltalán el tud mondani az ember. Megtanultam-e, vagy nem, nem tudom. De a hetvenes évek vége felé, különösen amikor úgy éreztem, hogy az életem bezárult, és nem nyílik sehová kijárat, akkor Pilinszky lett számomra az első számú költő. Akkor még élt, de nem mentem el hozzá. Nem bánom. A könyvei ott vannak a polcomon. És őt is olvasom a leggyakrabban.

     – *Most mint dolgozol?*

     – Fordítok. Éppen befejeztem egy pótfordítást. Egy Bellmann nevű nagy svéd költőnek jelenik meg kötete néhány éven belül, részben a jóvoltamból, mert legalább tíz költőt bíztak meg a fordításával. Én egyedül szállítottam két hónapon belül a rám kiosztott ötszáz sort, és most vállaltam el mindenkinek a maradékát, még hétszáz sort. Kiváló költő: Villon, Burns és Csokonai keveréke. Nagyon élveztem, bár rettenetesen nehéz, mert szinte minden sorának más ritmusa van, iszonyatos rímképletei vannak, úgyhogy egy papírra föl kellett írnom mindig a rímképleteket, meg a ritmusokat, hogy el ne tévesszem véletlenül is. De nagyon szívesen csináltam, mert élveztem, amellett hogy hedonista volt és udvari költő. Én se hedonista nem vagyok, se udvari költő, furcsa módon mégis beleéltem magam a lelkivilágába. Talán azért, mert nosztalgiák mindig is voltak, az udvari költőség iránt nem, de a hedonizmus, az életszeretet iránt igen. Sose kocsmáztam, de ennek a kocsmázó költőnek a verseit óriási élvezettel fordítottam, mert olyan volt számomra, mint egy vágykiélés. Ezért

is sikerült igazán.

     – *Terveid?*

     – Nagyon szeretnék fordítani ismét az orosz költészet elfeledett nagyjai közül. Nem elfelejtettek, mellőzöttek. Az egyik fordításról már beszámoltam. Nyikolaj Gumiljovról, nem tudom, hallottál-e? Ő volt az akmeisták, egy század eleji, nagyon jelentős irodalmi csoport vezetője, akik megtagadták a szimbolistákat, Blokot, Brjuszovot. Ahmatova volt a legnagyobb alakjuk, az ő első férje volt Gumiljov. Nyikolaj Gumiljov csodálatos költő volt, akit 1920-ban, miután hazatért Pétervárra, bár nem emigrációban élt, de ez nagyon bonyolult dolog, a Cseka lefogott és koholt vádak alapján kivégzett. Nos, az ő verseit fordítottam. Néhány verse már megjelent azelőtt is, rehabilitálták részben, az ellenforradalmiság vádját azért nem vették le róla. Most viszont lehetőség nyílt arra, hogy egy teljes kötetet kiadjanak tőle. Borzasztó kínnal fordítottam a verseit tavaly nyáron. Komolyan mondom, mert nagy költő. Nagy költőtől napi húsz sort szabad csak fordítani, míg egy pici költőtől napi száz sor sem sok. Van egy másik nagy emigráns költő, aki viszont Gumiljov kivégzése után pár hónappal menekült ki Nyugatra. Hodaszevicsnek hívják, Vlagyiszlav Hodaszevicsnek, lengyel származású, de orosz költő, akinek olyan sűrített, csodálatos nyelve van, hogy egyrészt borzasztóan nehéz fordítani, másrészt óriási feladat. Tőle szeretnék egy kötetnyit fordítani, ha nem egyedül, akkor másokkal együtt. Sajnos erre, bár biztató visszajelzést igen, szerződést még nem kaptam.

     – *A fordításokon kívül egyéb tervek, munkák?*

     – Verset nem lehet tervezni. Szeretnék verset írni. Idén már írtam hármat, és ezzel elégedett vagyok, mert nekem négy-öt vers az évi termésem. De van egy másik tervem is, prózát már nagyon régen írtam, és a prózához alkalom is kell. Persze mindenhez, lassan már a vershez is. Fordításhoz a leginkább. Egy régi barátom fölajánlotta, hogy vegyek részt egy sorozatban. Valamelyik új kiadó indítana egy szerelmesregény sorozatot, amiben ki-ki megírhatná élete legnagyobb szerelmét. Hogy írjak én is egy szerelmesregényt. Ebbe már beleártottam magam, például a *Margit* című novellámmal vagy a *Vasárnap délután*nal. Hősnőjük ugyanaz, csak egészen másképpen van transzponálva. Sok nagy szerelme van azért mindenkinek, az egyetlen, hát az egyetlen az mindig ötből tevődik össze, és én ebből az öt-hatból összetevődő egyet próbálom majd megírni, ha sikerül. Ez lenne az újabb prózám.

És bele akarom ebbe írni a hetvenes-nyolcvanas évek csendjét is. Azt a levegőtlenséget.

     – *Két szekszárdi térkép is van a falon Széchenyi mellett. Vissza is térnék egy pillanatra a szülővároshoz. Magyarországon egy ilyen város, mint Szekszárd tulajdonképpen a kisvárosok közé tartozik ma is, legalábbis népessége számát tekintve. Milyen esélyt látsz egy önálló szellemi arculat, szellemi élet kialakítására?*

     – A mai Szekszárd már túl nagy város ehhez. A tizennégy–tizenöt ezres Szekszárd lett volna igazán alkalmas rá. Nem véletlen, hogy amikor még a *Kincskereső*t sokfelé hívták, mindig az volt a tapasztalatom, hogy nem a városokban vannak érdeklődők, hanem a nagyközségekben. Ma ugyanis a nagyközségek töltik be azt a szerepet, amit a nagy háború előtt azok a kisvárosok töltöttek be, amiknek már volt önálló arcuk, tájjellegük, megvolt a boruk, megvolt a költőjük, megvolt a lapjuk, sőt több lapjuk, hiszen Makónak is tudtommal két-három lapja volt, és Szekszárdnak legalább kettő, nem tudom, ezt Töttős Gábor mondaná meg neked pontosan. Minden kisvárosnak megvolt a szellemi arculata. Ebben a monolitikus rendszerben, ami azután jött, ez elveszett. Minden lapban ugyanazt lehetett olvasni, ugyanazokkal a szavakkal, ugyanolyan sótlanul. Ha ez újjászületne, és látok erre esélyt, akkor Szekszárd megint az lehetne, ami volt. Nem több. Nem kellene, hogy kulturális központ legyen. Legyen önmaga, legyen például az, ami Szabadka volt akkor, amikor ott élt Kosztolányi és Csáth Géza. Szekszárd Szekszárd volt, amikor ott élt a fiatal Babits, aki azért nem tudott ott maradni, mert ahhoz kicsi volt a város. Vagy mondjam azt, legyen olyan Szekszárd, hogy a Babitsok, Kosztolányik meg a Csáth Gézák ne menjenek el onnan? Mert a nagyváros vonzása megszűnt. A nagyvárosok ma már bűzös, undorító, kavargó mészárszékek. A szellem mészárszékei is. A kisvárosokban és a nagyközségekben – ugyanazok, hiszen nincsenek járások, a nagyközségekből kisvárosok lettek – látom Magyarország szellemi újjászületésének a biztosítékát. Szekszárd túl nagy lett. Túl sok a betelepülő, akik nem ismerik a város hagyományait, akik se nem felvégiek, se nem alvégiek, se nem újvárosiak, csak ott vannak, mert oda tették őket egy lakótelepre. De ez a helyzet akkor sem reménytelen. Ha szekszárdivá válhatnának, ha érdekelné őket a város múltja, a jelene, a jövője. Mert most nem érdekli, biztos vagyok benne, mert a Szegedre betelepült szegedieket sem érdekli, hát őzést nem hallok Szegeden, pedig azt szeretem egyedül ebben a városban. Ha ez megtörténhetne, ha minden város vagy

falu önmaga lehetne, akkor megint egy nagyobb egységnek a része lehetne, a része, és nem az alárendeltje.

     – *Mégis visszajársz Szekszárdra dolgozni.*

     – Arra a Szekszárdra járok vissza, ami volt, ami nincs, de ami lehet, tehát ami virtuálisan ma is létezik a városból. Hadd leplezzem le magam. Én azért is járok vissza Szekszárdra, mert Szegeden lakótelepen lakom. Elég nagy lakásban, nem panaszkodhatom, de nem lehet ott dolgozni. A *Kincskereső*ben lehetne, hogyha nem lenne ilyen borzasztó a forgalom, meg nem csengene tízpercenként a telefon. És mióta a régi *Tiszatáj* nincsen – vagy illetve még nincsen, mert újra lesz –, azóta a szerkesztőség lett a város szellemi központja, most még gyakoribb a vendégjárás. Itt már nem lehet dolgozni, legfeljebb fordítani. Én hazamegyek a szüleim egyszerű kis családi házába, amit a hatvanas évek elején építettek, ahol csend van. Ezért a csendért járok vissza, meg a barátokért, meg a város régi hangulatáért. De dolgozni járok vissza. Erre még alkalmas. Hadd legyek azonban őszinte. Ha Szegeden nem panelházban, nem lakótelepen kellene laknom, lehet, hogy nem olyan gyakran járnék haza.

     – *Elválaszthatatlan vagy ma már Szegedtől?*

– Nem vagyok elválaszthatatlan, de nem vagyok túlságosan mozgékony sem, ezért fogok itt maradni. De ebben a virtuális, mondjam azt, hogy a reális, a lényemmé vált Szekszárdban ott vagyok, és talán jobban ott vagyok, ha nem lakom ott, hanem csak ott élek. Szegedhez egyébként nagyon sok ember köt, Ilia Mihályt mondtam, a régi és újjá alakuló *Tiszatáj*at mondtam, és még jó néhány embert mondtam, akiknek a barátságára szükségem van. Lehet, hogy mindennapi szükségletem, hogy velük találkozzam, beszéljek, fölhívjam őket telefonon. Lehet, hogy nem. Nem tudom, mert most itt vagyok. És az ittlétem ugyanolyan ittlét, mint a Magyarországon való ittlét. Ez van, ezt kell szeretni. De nem biztos, hogy ezután vágyódom.

(A beszélgetést a Szekszárdi Városi Televízió készítette 1989-ben, írott változata megjelent a ***Forrás 1996. májusi*** *Baka-emlékszámában, jelen változat az életműkiadás számára készült szerkesztett változat.)*

(A ***Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések*** *című kötetből)*

← Előző oldal *Következő oldal →*